

Федір Богатирчук — видатний лікар і шаховий геній

Довгі роки на ім'я цієї людини в країнах, розташованих на схід від «залізної завіси» часів холодної війни XX ст., було накладено табу. А якщо зрідка воно й згадувалося, то неодмінно у негативній тональності. «Я б особисто повісив його в центрі міста», — так свого часу висловився про свого старшого партнера по грі у шахи чемпіон світу М. Ботвинник. І зовсім не особиста образа за поразки в шахових партіях своєму візаві спонукала видатного радянського шахіста до подібних висловлювань. Спробував би він тоді, не оглядаючись на «загальну єдиноправильну» точку зору щодо тих, «хто не з нами», вимовити хоча би єдине схвальне слово на адресу подібного «запроданця»! Правовірному чехословацькому комуністу, гросмейстеру Людеку Пахману також здавалося, що відомому рентгенологу й блискучому шаховому майстру не місце в когорті лицарів 64-клітинного ігрового поля. І тільки проведені у в'язниці півтора року після Празької весни 1968 р. змусили його переглянути свої погляди й написати вже в еміграції покайного листа Федору Парфеновичу Богатирчуку.

Служити стражденному людству

Видатним українським шахістом завжди називали світові засоби масової інформації нашого співвітчизника. Перша ж публікація про Ф.П. Богатирчука на пострадянському просторі з'явилася лише після розпаду СРСР — у 1992 р. у московському журналі «Шахматный вестник». Хто ж такий насправді Федір Парфенович Богатирчук, відомості про якого так довго зберігалися в таємниці?

Федір Богатирчук народився 27 листопада 1892 р. у м. Києві в сім'ї диригента церковного хору Флорівського жіночого монастиря і хористки. Отець Парфеній помер, коли його первістку не виповнилося й 5 років. Вихований в ідеалістичних традиціях інтелігенції тих років, юний Федір вважає найбільш гідним служіння не здоровому, а стражденному людству, тому обирає... професію лікаря. Завзято опановуючи складну медичну науку у Київському університеті Св. Володимира, що славився на всю Російську імперію своїм медичним факультетом, Федір Богатирчук також чимало уваги приділяв грі у шахи. Починаючи з 1911 р., протягом двох десятиріч він був незмінним чемпіоном м. Києва, а на Всеросійському турнірі шахістів-аматорів у м. Саратові (1912) він посів 2-ге місце. У 1927 р. Ф. Богатирчук виборов титул чемпіона СРСР з шахів.

Уміння стратегічно мислити і водночас миттєво розв'язувати складні завдання, що несподівано виникали під час шахових партій, суттєво допомогли майбутньому рентгенологу. Одна з наймолодших галузей медицини, що відчиняла перед лікарями можливість зазирнути всередину організму живої істоти, зачарувала студента Богатирчука буквально з першого семестру навчання в університеті. І лише війна, що розпочалася влітку 1914 р., відтермінувала спеціалізацію молодого лікаря за своїм уподобанням. Цікавий факт: початок війни Ф.П. Богатирчук, щойно отримавши диплом лікаря, зустрів у німецькому м. Мангеймі, де в складі російської команди шахістів брав участь у міжнародному турнірі і навіть ледве не потрапив до лабет інтернування. Однак врешті-решт йому вдалося повернутися на батьківщину.

Буремні роки надій і тривоги

Як польовий лікар 309-го Овруцького піхотного полку Ф.П. Богатирчук перебував на фронтах під час I Світової війни до осені 1917 р., доки влада в Російській імперії не була узурпована більшовиками. Схвально сприйнявши проголошення Української Народної Республіки, він бере на себе обов'язки начальника військово-санітарного потягу славетного корпусу Українських січових стрільців Армії УНР. Тут він поставив на ноги майбутнього провідника ОУН Андрія Мельника, у той час начальника штабу корпусу УСС, що захворів на тиф. Мине два десятиліття, і вже професор медицини Ф.П. Богатирчук знову опиниться поруч із соратниками А. Мельника в період німецької окупації м. Києва під час II Світової війни.

Після повернення з фронту Федір Парфенович викладав анатомію в Київському інституті фізкультури і спорту, де водночас керував лікарським пунктом, продовжуючи набувати практичного досвіду. У цей час Ф. Богатирчук починає активно працювати лікарем-рентгенологом

у Київському рентгенівському інституті, а 1925 р. його відрядили на дворічне стажування до Німеччини та Австрії, що дало можливість поглибити знання з рентгенології й ознайомитися з новими методами рентгенодіагностики та терапії, а разом і придбати закордонне обладнання. Повернувшись до м. Києва, молодий учений починає працювати на кафедрі рентгенології Київського медичного інституту, а в листопаді 1933 р. його було затверджено на посаді приват-доцента. Своєю викладацьку діяльність молодий учений поєднував із проведенням наукових досліджень в Інституті експериментальної біології й патології, а в 1938 р. очолив організований в інституті кабінет рентгенології.

Важкі виробування долі

Уже через рік усі мирні плани нашого народу зруйнувала війна. Коли 19 вересня 1941 р. підрозділи німецького вермахту входили в місто, на вулиці вийшов натовп киян з квітами, зустрічаючи «визволителів». Причина цього цілком зрозуміла: люди перестали вірити остаточно дискредитованій радянській пропаганді. Чому навіть Ф.П. Богатирчук — доктор медицини, професор, відомий шахіст, забезпечена й успішна людина — як і тисячі його земляків, залишився в 1941 р. у м. Києві, чекаючи приходу німців; чому в 1943 р. пішов разом з ними, долучився до власовського руху, а потім, уже на Заході, ревно боровся з більшовизмом? Чому навіть у роки «відлиги», коли багато емігрантів повірили в антисталінську хрущовську риторику, він у статті «Не можна ні забути, ні простити» непримиренно заявив: «Чи можемо ми пробачити або забути мільйони замучених у катівнях, в'язницях і концентраційних таборах? Яким мерзенним лицемірством звучить реабілітація після смерті або після довголітнього перебування в таборах! Ніякої докорінної перебудови соціальної структури немає і в помині. Адже усюди

сидять ті ж комуністи, від яких ніякими хрущовськими ваннами не відмиєш присталої до них крові».

На початку листопада 1941 р. з ініціативи української інтелігенції у м. Києві був створений Український Червоний Хрест (УЧХ). Намагаючись допомогти страждальному населенню і військовополоненим, які перебували в таборах на території України, Ф.П. Богатирчук погодився взяти участь у створенні УЧХ, який згодом і очолив. Червоний Хрест організував збір продовольства для нужденних городян і військовополонених, що і стало головною причиною конфлікту цієї організації з окупаційною владою. Починаються репресії проти націоналістів. Був розстріляний у Бабиному Яру навіть міський голова м. Києва В. Багазій разом з сином. УЧХ було закрито, а його голова Ф. Богатирчук потрапив до гестапо за «зв'язки з радянськими партизанами» й антигітлерівську діяльність. За відсутності складу злочину через місяць його звільнили, але майже весь наступний рік, залишаючись без роботи, Федір Парфенович ледве зводив кінці з кінцями. І тільки в 1943 р. його призначили директором Інституту експериментальної і клінічної медицини, який був створений з декількох науково-дослідних інститутів і відкриттю якого допомогла та обставина, що в програмі досліджень значилася розробка сироватки проти висипного тифу. Тоді ж Ф.П. Богатирчук повернувся до своїх досліджень в галузі рентгенології, зокрема до вивчення впливу рентгенівських променів на злоякісні утворення, і до досліджень проблеми формування й старіння кісток.

Понад два десятиліття повоєнних років, проведених на батьківщині після перемоги соціалізму, назавжди поховали ілюзії Ф. Богатирчука щодо радянської влади. До того ж, за відгуками сучасників, Федір Парфенович з великою симпатією ставився до української національної ідеї і не міг пробачити більшовикам страждання українського народу під час колективізації. Він приймає рішення і 23 вересня 1943 р. відбуває із м. Києва до польського Кракова, де залишки його київського інституту влилися до складу німецького «Інституту Сходу».

Після завершення війни Ф.П. Богатирчук переїжджає до Німеччини, де працює рентгенологом у госпіталі DR в м. Байройті (Баварія); деякий час він очолює об'єднання українських лікарів американської окупаційної зони Німеччини, а 1948 р. остаточно осідає у Канаді. Працюючи впродовж 21 року на медичному факультеті університету м. Оттави спочатку викладачем, а згодом ординарним професором рентгенівської анатомії; за розробку мікрорентгенографічного методу вивчення кістки у 1960 р. вчений був нагороджений Британським інститутом радіології золотою медаллю ім. Барклая і обраний почесним членом Канадського товариства рентгенологів.

Ф.П. Богатирчук — автор 38 друкованих робіт з анатомії, рентгенології та геронтології, з яких лише 7 побачили світ на батьківщині. Використовуючи рентгенівські промені, вчений констатував патологічні зміни опорно-рухового апарату.

До кінця свого життя Федір Парфенович залишався таким же допитливим, як і в молоді роки. У своїй професійній діяльності він чимало уваги приділяв проблемі старіння організму людини.

Ця багато обдарована від природи і працююча людина в пам'яті нащадків залишилася видатним лікарем-рентгенологом, талановитим шахістом і, звичайно ж, порядною особистістю, що дозволило Федору Парфеновичу залишитися людиною навіть у той складний час, який йому довелося пережити. Хочеться вірити, що його ім'я буде повністю реабілітовано, адже Ф.П. Богатирчук насамперед був видатним лікарем і шаховим генієм, і лише в останню чергу — політиком.

Підготував **Лук'ян Маринжа**